

Yaman, S. (2021). Keskin, Ahmet (2020). Adbilim, Kültürdilbilim ve Folklor Odağında Türk Kültüründe Lakaplar. Ankara: Akçağ Yayınları. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10/24, s. 239-243.



DEDE KORKUT

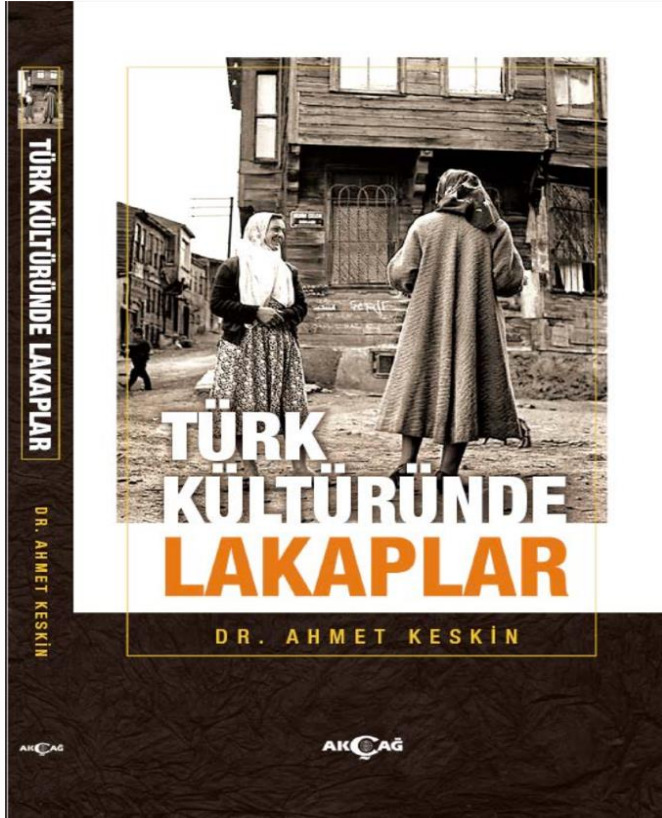
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 10 Sayı/Issue 24 Nisan/April 2021
Samsun-Türkiye/ Turkey

ISSN: 2147- 5490
www.dedekorkutdersisi.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut410>

Kıtap Tanıtımı/ Book Review

Keskin, Ahmet. (2020). *Adbilim, Kültürdilbilim ve Folklor Odağında Türk Kültüründe Lakaplar*. Ankara: Akçağ Yayınları. 221 s. ISBN: 978-605-342-557-1



Sinan YAMAN*

Makale Geçmişi/ Article History

Geliş Tarihi: 16.03.2021
Kabul Tarihi: 13.04.2021
E-yayın Tarihi: 15.04.2021

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

* Dr.
Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi
Programı Mezunu, Ankara-Türkiye.
Elmek: sinanyaman@hacettepe.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6951-3432>

Türk kültüründe lakapları ad bilimi, halk bilim ve kültür dil bilim disiplinlerinin bakış açılarıyla ve çeşitli iletişim bağlamlarındaki kullanımları ile ele alan Ahmet Keskin, hâlen Samsun Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yüksek lisans eğitimini Yrd. Doç. Dr. Selami Fedakâr danışmanlığında hazırladığı "Özbek Çocuk



Folklorunda Türler” (2009) adlı teziyle, doktora eğitimini ise Prof. Dr. Alimcan İnayet’in danışmanlığında hazırladığı “Türk Kültüründe Alkışlar (Dualar/İyi Dilekler) ve Kargışlar (Beddualar/Kötü Dilekler): Metin ve Bağlam Merkezli Bir İnceleme” (2018) adlı tezi ile tamamlayan Keskin’in genelde halk bilim ve kültür dil bilim özelde ise halk inançları, lakaplar, hitaplar, sanal ortam folkloru, halk anlatıları ve anlatı bilimi gibi çeşitli disiplin ve konuları merkeze alan çalışmaları vardır. Ahmet Keskin’in *Alkışlar ve Kargışlar Konuşmanın Etnografyası Kuramı Örneğinde Halkbilimi Çalışmalarında Tür Kavramı ve Tür İncelemesi* (2019), *Folklor ve Disiplinlerarasılık* (2019) ve *Türk Kültüründe Alkışlar ve Kargışlar* (2020) isimli önceden yayımlanmış kitapları da alana katkı sağlayan eserler arasındadır.

Akçağ Yayınları tarafından 2020 yılında *Folkloristik* serisinin sekizinci kitabı olarak yayımlanan *Adbilim, Kültürdilbilim ve Folklor Odağında Türk Kültüründe Lakaplar* 221 sayfadan oluşmaktadır. Halk bilimi ile dil bilimi arasındaki ilişkiyi analiz etmek ve bu bağlantıyı her iki alandaki araştırmacılara sunmak amacıyla hazırlanan bu kitabın, iki alanın ortak potansiyeline dikkat çekme ve yeni yöntemler ortaya koyma bakımından önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı kuvvetle muhtemeldir.

Sözcükler daha çok dil bilimin konusu olsa da insan/insan topluluklarının birbirleriyle ve doğayla etkileşimlerinin türlerinden olan lakaplar, halk biliminin de ilgi alanına girmektedir. Bu noktada iki disiplinin inceledikleri verinin ortak olduğu görülmektedir. Bu özel adlandırma türlerini ve biçimlerini Türk kültürü örneğinde kültür dil bilim, ad bilimi ve folklor disiplinleriyle ilişkilendiren eser, ön söz ve girişten sonra müstakil iki bölüm, sonuç, ekler kısmı ve kaynakça ile sona ermektedir.

Keskin, yazmış olduğu ön sözde, söz konusu çalışmanın kaç bölümden oluştuğunu ve saha çalışmasında derlenen verilerin nasıl incelendiğini detaylı bir şekilde ifade etmiştir. Türk kültürü örneğinde ele aldığı lakaplar konusunu farklı disiplinlerin katkısıyla bütüncül bir şekilde ortaya koyan yazar, bu alanda yapılacak olan araştırmalar için önemli bir kaynak sunmaktadır.

Kitabın teorik zeminini oluşturan “Giriş” bölümü “*Terminolojik ve Metodolojik Çerçeve: Adbilim, Kültürdilbilim, Folklor ve Lakaplar*” başlığıyla verilmiştir. Bu bölümün ilk alt başlığı “*Adlandırma Olgusu*”, ikinci alt başlığı “*Adbilim (Onomastik), Kişiadbilim (Antroponimi) ve Lakaplar*”, üçüncü alt başlık ise “*Kültürdilbiliminin Tarihçesi, Amacı, İlkesi ve Metodolojisi*” ismini taşımaktadır. Bu başlıkta ise *anıştırma, aksiyoloji, deyimler ve deyimbilim, kültürel tutum, kültürel alan ve kültürel yan anlam, kültürdilbilimsel çerçeve anlambilim çözümlemesi, dilsel kimlik, dünya görüşü, konsept, özdil ögesi, özsözcükler* gibi kültür dil biliminin çeşitli kavramları ve konularından hareketle lakapların bu alanlarla ilişkileri kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Araştırmanın teorik temelini oluşturan disiplinlerle ilgili ayrıntılı bilgilere yer veren bu giriş bölümü, konu hakkında araştırma ve çalışma yapacak olanlar için temel kaynakları sunması açısından önem arz etmektedir.

XIX. yüzyılda oluşmaya başlayan kültür dil bilim, bilginin farklı yapılarının oluşturduğu, bilişsel dil bilim kavramlarına dayanan, anlam biliminin bir alanı olan, kuramsal filolojik bir disiplindir ve dilsel birimlerin ifade edilmeyen içeriklerini anlamamıza imkân tanıyan, dil ötesi olgularla ilgili bilgileri yapılandıran bilişsel yapıları

incelemektedir (Zinovyeva, 2014, s. 58). Kültür dil bilim ve kültür dil biliminin temel kavramları üzerine çalışmalar özellikle Rus dil bilim camiası tarafından gerçekleştirilmiştir. Türk alanyazınında ise kültür dil bilim ve kavramları üzerine yeterli kaynak bulunmamaktadır. Türkiye’de yapılan çalışmaların genellikle çeviri odaklı olduğu söylenebilir. Bu durum, ülkemizde yapılacak olan kültür dil bilimsel çalışmalar için önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Çalışmanın birinci bölümü, “Folklor, Kültürdilbilim ve Adbilim Bağlamında Lakapların Genel Görünümü, Tanımı ve Tasnifi” başlığıyla işlenmiştir. Bölümün ilk alt başlığı “Lakap Çalışmalarının Tarihçesi”, ikinci alt başlığı “Tarihi Süreçte Adlar ve Lakaplar” (Türk Sosyokültürel Tarihinde Lakapların Öncesi ve Sonrası: 1934 Soyadı Kanunu), üçüncü alt başlığı “Bir Grup Kültürü Davranışı ve Hafıza Metni Olarak Lakaplar”, dördüncü alt başlığı “Lakapların Disiplinlerarası Temelleri (Antropolojik ve Etnolojik Temelleri, Sosyolojik ve Etnometodolojik Temelleri, Psikolojik Temelleri, Felsefi ve Teolojik Temelleri)”, beşinci alt başlığı “Ad Türleri, Lakaplarla Karıştırılan Başlıca Terim/Kavramlar ve Temel Lakap Terminolojisi (Epitet, Göbek Adı, Hitaplar, Mahlaslar ve Müstear İsimler, Unvanlar, Aile veya Sülale Adları, Asıl/Ön Ad)”, altıncı alt başlığı “Lakapların Tanımı”, yedinci alt başlığı ise “Lakapların Tasnifi” isimlerini taşımaktadır. Bu konu başlıklarına yer verilerek lakapların folklor, kültür dil bilim ve ad bilimi inceleme alanlarında nasıl tanımlandığı ve tasnif edildiği incelenmiştir. Lakapların bu disiplinler çerçevesinde incelemesinde etkili olan özellikler ve temeller sunulmuştur. Bu bölümde yazar lakapların Türk kültür tarihinde köklü temellere sahip oluşunu “Dede Korkut anlatmaları başta olmak üzere halk anlatıları içindeki zengin epitet kültürü, Türk kültüründe ad ve unvan almanın, lakap sahibi olmanın önemini gözler önüne sermektedir. (2020, s. 56)” ifadesiyle ortaya koymaktadır. Lakapların sadece tarihin eski dönemlerinde ya da metinlerinde değil sözlü kültür içinde yaşanmış öykülerle ve tanıklıklarla karşımıza çıktığını belirten Keskin, saha çalışmasında elde edilen örnekler ve veriler ışığında gündelik hayatta kullanılan lakaplar üzerine Türkiye’de farklı bilim insanlarınca yapılan tasniflere yer verdikten sonra otuz yedi başlıktan oluşan bir tasnif yapmıştır. Keskin’in tasnifinden bazı başlıklar ve bu başlıklara örnek olarak verilen lakaplar şu şekildedir: “Kişilerin Yürüme ve Koşma Özelliklerinden Oluşturulan Lakaplar (Penguen, Cip, Tıstıs, Sallan, Ciğersiz, Kara Tren, Tango, Dikçe, Kanat, Aheste, Gıcirt, Yalap Şalap vb.), Kişilerin Yaşam Biçimleri, Yaşam Özellikleri, Maddi Durum ve Statüleri, Şans ve Şanssızlıklarından Hareketle Oluşturulan Lakaplar (Sefiller, Gani, Felek, Yalağız, Cünüp, Acılar, Derdi Zor, Telef, Yıkık vb.), Kişilerin Taşındığı/Kullandığı/Taktığı Alet ve Gereçlerden Hareketle Oluşturulan Lakaplar (Kamalı, Fener, Pimapen, Telli Turna, Demiryolu, Kürdan, Löküs, Deynek, Nacak, Sekizli vb.).

İkinci bölüm, “Türkiye Örneğinde Derlenen Lakapların Kültürbilimsel ve Kültürdilbilimsel Analizi” başlığıyla verilmiştir. Bölümün ilk alt başlığı “Lakaplar Neden Kültürbilimsel ve Kültürdilbilimsel Çerçeve Analiz Edilmelidir?”, ikinci alt başlığı “Bireysel ve Milli Dilsel Kimliğin Dışa Vurumu Olarak Lakaplar”, üçüncü alt başlığı “Kişiler, Olaylar ve Anlatılar Aracılığıyla Kolektif Ya Da Bireysel Hafızanın Anırtılması Bağlamında Lakaplar”, dördüncü alt başlığı “Dünya Görüşünün Yansıması Olarak Lakaplar”, beşinci alt başlığı “Kültürel Göstergeler Sisteminin Bir Parçası Olarak Lakapların Kültürdilbilimsel Çerçeve Anlambilim Çözümlemesi”, altıncı alt başlığı “Küçük Gruplar Arasındaki Estetik İletişim Olayları ve Süreçleri Olarak Lakapların Folklor Odağında Analizi ve Başlıca Özellikleri” (Lakapların Yapı ve İçerik Özellikleri, Lakapların İcra Özellikleri, Lakapların İşlev Özellikleri, Bireysel ve Toplumsal Tanıma, Tanınma ve Tanımlama İşlevi, Bireysel ve Toplumsal İlişkileri



Yansıtma ve Düzenleme İşlevi), *Lakapların Doku ve Estetik Özellikleri*), yedinci alt başlığı ise “*Sosyokültürel Değişim ve Dönüşümler Odağında Türk Lakapları*” ismini taşımaktadır. Bu bölüm saha çalışmalarından elde edilen örnek metinlerin/lakapların folklor kapsamında temel niteliklerinin belirlenmesi ve çözümlenebilmesi için kültür bilimi ve kültür dil bilim disiplinlerine göre incelenmesi üzerinedir. Keskin, lakaplarla ilgili çalışmaların daha çok tanım, tasnif ve sınırlı sayıda da olsa analiz üzerine olduğunu belirterek bu lakapların kültür bilimi ve kültür dil bilim disiplinlerine göre incelenmesinin faydalı olacağını düşünmektedir. Çünkü lakaplar dil-kültür-folklor kavramlarıyla etkileşim içerisindedir ve bu etkileşimin bütüncül bir biçimde ortaya koyulabilmesi için bu disiplinlerin terimlerine ve yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada incelenen lakap örneklerinden “Acımasız Abdullah, Zalım Sedat, Azap İbrahim, Macar Ahmet, Cinayet Hakkı” lakaplarında kişilerin kimlikleri anıştırılan olaylar üzerinden pekiştirilmektedir. Böylece toplum, yaşanan olayları anıştırarak kişilerin toplum içindeki yerlerini yeniden hatırlamış ve hatırlatmış olmaktadır.” (Keskin, 2020, s. 99). Eserde dikkat çekici diğer bir örnek ise “Çocukluktan beri tanıdığı bir arkadaşına güvenilmez olduğu için verdiği Yaltacuk lakabı Dede Korkut’ta yalancılığıyla bilinen kahramandır.” (Keskin, 2020, s. 101). Bu durum lakapların neden kültür dil bilim çerçevesinde ele alındığını ve önemli ipuçlarını sunduğunu göstermektedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere anıştırmanın, toplumun kültürel hafızasının canlı tutulmasını sağlayan önemli bir olgu olduğu görülür.

Kitabın “*Sonuç*” kısmında yazar, öncelikle lakapların neden disiplinlerarası bir yaklaşımla incelediğinin cevabını, “lakapları sıkıştırılmış kültür dil bilimsel birimler olarak tanımlamanın mümkün olduğunu ve bu sıkıştırmanın da büyük ölçüde lakapların bir halk kültürü yaratması olarak kendine özgü dokusunda yer alan tasarlanma ve estetize edilme biçimlerinden kaynakladığını, diğer bir ifadeyle lakapların kültür bilimsel ya da kültür dil bilimsel çerçevede birer olgu halini almasını sağlayan asıl yönün onun folklorik özellikleri olduğu” şeklinde vermektedir. Bunun yanında, çalışmada ortaya çıkan verilerden dikkat çekici olan bazılarını aktarmaktadır. Daha çok erkeklerin lakaplarına ulaşılmasının toplumsal cinsiyet ve kadınların kendini ifade etmede yaşadıkları zorlukları, çekinceleri yansıtması açısından da önemli olduğunu vurgulamaktadır. Lakapların çeşitli gruplarda kullanım özellikleri incelendiğinde o grubun sosyo-kültürel özellikleri, bir topluluğunun yaşam hikâyesi, başlarına gelen iyi-kötü şeyler, anıları, korkuları gibi pek çok şeyin ortaya çıkartılması farklı disiplinlere önemli veriler sağlayacaktır.

Kitabın “*Metinler*” adını taşıyan ekler bölümünde çalışmada incelenen tüm lakaplar, “lakap, lakabın verilmiş nedeni ve kaynak kişi”ye ait bilgilerin yer aldığı bir tablo hâlinde sunulmaktadır.

Kitabın “*Kaynaklar*” kısmı sözlü, yazılı ve elektronik kaynaklardan oluşmaktadır. Kitabın sözlü kaynaklar kısmı, Türkiye’nin farklı bölgelerinde başta Karadeniz bölgesi olmak üzere çok çeşitli yerlerde yapılan saha çalışmalarında 2500’ü aşkın kaynak kişi ile yapılan gözlem ve görüşmelerden oluşmaktadır. Bu bölümde sözlü kaynaklar verilirken derlemenin yapıldığı il ve toplam 469 kaynak kişinin doğum tarihi belirtilmiştir. Elektronik kaynaklarda ise konuyla ilgili sosyal medya hesaplarında ve diğer dijital ortamlarda sunulan yayınlardan faydalanılmıştır.

Adbilim, Kültürdilbilim ve Folklor Odağında Türk Kültüründe Lakaplar, özel adlandırma türlerinden olan lakapları, Türk kültürü örnekleminde ele alarak bütüncül ve disiplinlerarası bir yaklaşımla incelemiştir. Kitabın yazılı kaynakları incelendiğinde, yazarının konuyla ilgili yerli ve yabancı araştırmacılara ait çok geniş bir literatür taraması yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak Türk dil bilimciler/halk bilimciler için önemli ve yeni alanlardan biri olan kültür dil bilim ile ilgili kaynakların daha detaylı sunulması çalışmayı daha nitelikli hâle getirecektir. Türk kültüründe lakaplar üzerine daha önce hazırlanan böylesine bir kapsamlı çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan alana katkı ve araştırmacılara kaynak sağlayan bu kitabın, yöntemi ve içeriği ile yeni çalışmalar için örnek oluşturacağı söylenebilir.

Ahmet Keskin tarafından kaleme alınan bu eserin akıcı dili ve konuyla ilgili yorumları, kapsamlı literatür taraması, çeviri kaynakların alana katkısı, Türk kültürü örnekleminde derlenen lakapların, ad bilim, kültür dil bilim ve halk bilim açısından analizi ve sınıflandırılması gibi hususlar göz önüne alındığında hem dil bilimciler hem de halk bilimciler için önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

Bu değerli eseri Türklük bilimine kazandırdığı için Ahmet Keskin'i tebrik ediyoruz.

Kaynaklar

- Keskin, A. (2020). *Adbilim, Kültürdilbilim ve Folklor Odağında Türk Kültüründe Lakaplar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Zinovyeva, Y. İ. (2014). "Ülkedilbilim ve Kültürdilbilim Terimleri Üzerine". (Çev. F. Ataklı). [Ed. Olena Kozan]. *Kültürdilbilim. Temel Kavramlar ve Sorunlar* içinde (s. 57-60). Ankara: Gazi Kitabevi.